

A világ bús tengere

PUBLICISZTIKA - LXIV. évfolyam, 31. szám, 2020. július 31.

A *Magyar Közlönyben* hiába keressük, ezért lehetséges, hogy kormányunk egy szigorúan titkos rendeletben szüntette meg az uborkaszazon intézményét. Mert nemcsak az *Index* függetlenségének felszámolása miatt forr világunk bús tengere, de a tágabb értelemben vett akadémiai életben is egymást érik a váratlan események.

Új nyelvész született!

Nem kis port vert fel az EMMI miniszterének a bejelentése a III. Béla királyunk DNS-elemzése alapján kiderített apai leszármazási vonalról, miszerint valahol a mai Afganisztán vidékéig tudták visszakövetni az Árpád-ház őseit. Kásler Miklós nyilatkozatait nagy terjedelemben idézték, így nyilván hitelesek azok a kijelentések, amelyekből itt szemezgetünk.

„A kutatások megerősítették, az Árpád-dinasztia körülbelül a mostani Afganisztán északi részén alakult ki” – így idézi őt a *Mandiner* beszámolója.¹ Előrebocsátom, nem vagyok sem őstörténész, sem (archo)genetikus, de nyelvészként általában képes vagyok értelmezni, amit olvasok. Ha egy ember valamelyik ősének a nyomait megtaláljuk egy kb. 4500 évvel ezelőtti leletben, illetve arra tudunk következtetni, hogy ez az ős akkor ott élhetett, abból sem az nem következik, hogy a dinasztia már akkor létezett, sem az, hogy a feltételezett dinasztia ott és akkor *alakult ki*, vagyis hogy előtte mint dinasztia nem létezett, de utána igen. A józan ész szerint ugyanis egy adott DNS-szegmens sokféle információt tartalmazhat, de arra nem utal, hogy a hordozója dinasztia része vagy tagja lenne.

„A legkorszerűbb vizsgálati módszerekkel kimutatott eredmények számos további kérdést vetnek fel, de mivel egzakt következtetésekről van szó, nem érdemes minősíteni, legfeljebb vitatkozni vele” – összegez a *Magyar Nemzetben* a miniszter.² Úgy vélem, hogy itt a tudományos közleményről beszél, nem a saját nyilatkozatairól, amelyekkel viszont nem csak vitatkozni lehet, mint a fentiek mutatják. Hiszen ő maga is minősít, például ebben a mondatában: „A Magyarországi Kutató Intézet létrejött az a műhely, amely magas tudományos színvonalon működik, és csak tudományos eredményekre épül, így korrekt véleményeket tud megfogalmazni.” Értelmezésem szerint ez a mondat a „magas színvonalon működő tudományos műhely” jellemzést kizárólag a MAKI-nak adományozza oda, amit nem minősítenék, inkább vitatkoznék vele, különös tekintettel a korábban e hasábkon is ismertetett némely eredményükre.³

A *Nature* kiadójához tartozó egyik folyóiratban (de nem magában a nagy tekintélyű *Nature*-ben) Kásler és 22 további személy társszerzőségével megjelent cikk a baktriari ős megállapításán kívül más jelentős újdonságot nem tartalmaz a szakértők szerint.⁴ Sőt a végkövetkeztetések egybevágóan azokkal a mások által is megerősített konklúziókkal, hogy egy finnugor és törökös genetikai állományú népcsoport kb. 2000 évvel ezelőtt a Volga-Urál vidékén elvált a baskír népességtől, és vándorlásuk végén a Kárpát-medencében telepedett le. Sajátos etikai problémát vet fel más hozzáértők szerint az a tény, hogy Kásler egyszerre (az Országos Onkológiai Intézetben dolgozó) szerzőként és gyakorlatilag a kutatás finanszírozójaként jelenik meg, hiszen a cikk köszönetet nyilvánít az EMMI „26090/2019/minkabinet” (értsd: miniszteri kabinet) nevű projektjének. Más kérdés, hogy az OOI kutató osztályai Kásler nevét nem tüntetik fel a munkatársak között, de hát az EMMI-t épp az említett etikai okból mégsem írhatta oda.⁵

A 23 szerző közül egyedül Kásler szokott nyilatkozni, pedig rajta kívül van még hét másik magyar is köztük, egy kivételével mind itthoni munkahellyel. Olyan biztonsággal azonban nyilván egyikük sem mer

megszólalni más tudományok tárgyában, mint a „tudós miniszter”, amint legfrissebb interjújában nevezik.⁶ Meglepő, hogy ezzel a valahonnan (de nem a Tízparancsolatból) ismerős tétellel kezdi: „A tudományban tézis, antitézis, szintézis létezik.” Én a tudományelméletből más tételekre emlékszem, ám nyilván nem ugyanazokból a könyvekből tanultunk. Jóllehet egyebek között számos frappáns történészi megnyilatkozása is van, maradok a kaptafámnál, és csak a saját szakterületemen tett megállapításait idézem, például ezt: „a nyelvészettudomány létrehozta a XIX. században az úgynevezett nyelvi csoportokat, amelyeket egyúttal az etnikummal azonosított. Ezen az alapon csoportosították az indoárjákat, a germán nyelveket beszélő germánokat, a szlávokat. A magyarokat a finnugor nyelvcsaládba helyezték.”

Ne sértődjünk meg azon, hogy mi tudunk nyelvészetről meg nyelvtudományról, de azt az elnevezést, amit Kásler említ, nem ismerjük. Hiszen, mint maga is mondja egy helyütt, „a nyelv nem állandó”, szóval lehet, hogy az új NAT így hívja majd a tudományunkat. „Nyelvi csoportokról” sem hallottam még, mióta, azaz vagy 200 éve a nyelvcsalád (egyébként metaforikus) fogalmát bevezették, amikor is nem indoárjáknak, hanem indogermánoknak nevezték, akiket ma indoeurópaiaknak hívunk. Azt meg kikérem az összehasonlító nyelvészet alapító atyáinak nevében, hogy azonosították volna az etnikummal a nyelvcsaládokat, hiszen ők is tisztában voltak vele, hogy az újlatin nyelveket kelta, frank, ibér stb. eredetű népek beszélik, nem említve a viking hódítókat, akik egy szláv nyelvet vettek át.

A következő gondolathalmaz viszont olyan mérvű tudatlanságról árulkodik, mintha én ráolvasással kívánnék egy tüdőrákos beteget meggyógyítani. „Senki nem állíthatja bizonyosan, hogy nem találkoztak a mi őseink vagy adott esetben az Árpádok ősei a finn vagy az ugor népek őseivel. Na de hol? Az Ural keleti vagy a nyugati oldalán, esetleg Baktriában? És mikor? Ki vett át és kitől nyelvtant és szavakat? Hol találkozhattak és mikor? És még milyen találkozások és hatások lehettek? Hogyan kerültek a magyarok a Kárpát-medencébe, s hogyan kerültek a finnek és ugorok (!) az Északi-tenger partjára?”

Ha mást nem, legalább a saját társszerzőségével írt cikket elolvashatta volna, hiszen az előbb épp onnan idéztem a nyelvészetileg is vállalható végkövetkeztetést. Milyen jó lenne, ha a miniszter úr átnézne egy rövid bevezető tankönyvet a nyelvrokonságról vagy a nyelvek történetéről, amiből kiderülne számára, hogy nyelvtant nem szoktak csak úgy „átvenni” egymástól – szemben a pontosan adatolható módon kölcsönzött szavakkal, amelyeket viszont elég alaposan, korszakok szerint leírtak és meghatároztak eleink, épp a szerint, hogy mikor kikkel érintkeztek őseink és milyen kulturális hatások érték őket, amelyeket épp a szókinccs tanúsít. Itt említem meg, hogy a XIX. században a nyelvészetten kívül semmilyen más tudományra nem lehetett hagyatkozni a magyar nép eredetének kutatásában, ráadásul a XX. században a Szovjetunióban sem lehetett szabadon régészeti ásatásokat folytatni, az archeogenetika pedig alig két évtizedre megy vissza.

Végül újragondolná a finnugor nyelvcsalád „elméletét” is – nem hederítve még arra sem, hogy vagy 100 éve már uráli és nem finnugor nyelvekről beszélünk, mivel a szamojéd ágat is számon kell tartanunk. És hogy miért kell újragondolni? „Mert semmi kétségem nincs, hogy például türkökkel, finnekkal és ugorokkal is találkoztak eleink. Valószínű, hogy másokkal is. A nyelvek változtak, hatottak egymásra. A nyelv sem állandó, miként a népek, amelyek beszélik őket, szintén változnak az eltelt időben és földrajzilag is.” Érteni vélem a szót: volt egy népcsoport, amely egy ismeretlen nyelvet beszélt, majd „találkoztak” türkökkel (!), finnekkal (!!), ugorokkal (!!!), és láss csodát! – nyelvet cseréltek, vagy erre, vagy arra. A nyelvek és (vagy?) a népek pedig változnak. Főleg földrajzilag. Köszönjük a leckét, miniszter úr!

Egyetemek a célkeresztben

Az abszolutista köztársaságban, ha ugyan amiben élünk, még köztársaság, az egyeduralkodó hol felemel, hol elenged a kegyencei közül egyet vagy egy másikat, közben ügyes főnökként versenyezteti őket. Láttuk ezt az eljárását megvalósulni Lázár és Rogán miniszterek nemréggi rivalizálásakor. Most meg, úgy tűnik,

újabb párviadal van kialakulóban, még ha kisebb is a tét.

A vírusjárvány, amit persze „behurcoltak” (mindig figyeljünk a szavak keltette asszociációkra!), készületlenül érte a politikai szférát, ezért a kezdetben előtérbe állított EMMI-miniszter kudarca után gyorsan keresni kellett egy tetterős szereplőt. A kézenfekvő és mindenre alkalmas Palkovics ITM-miniszter hatékonyan hatékony, de járványügyekben hozzáértőnek nem mondható, még ha legendásan gyorsan képes is bármit megtanulni. Adva volt viszont a járvány első eseteit jelentő Semmelweis Egyetem (SE) rektora, Merkely Béla, aki ugyan kardiológus, de legalább ért a medicinához, és kiváló menedzser. Ekkor indult el a háromszereplős játék a két miniszter és a rektor között úgy, hogy a játékmester közben Kásler kezét nem engedte el, hiszen az az ő kudarca is lett volna.

Merkelyt már sokan magasabb poszton akarták látni, de nyilvánosan visszautasította, hogy miniszter szeretne lenni,⁷ noha az egészségügy általános kudarca hosszú ideje nyilvánvaló, viszont a szakadék szélén egyensúlyozó forráshiányos EMMI-t józan ésszel nem, csak határtalan ambícióval lehetne elvállalni. (Nem véletlen, hogy Palkovics mintegy „magával vitte” új minisztériumába az egyetlen szakterületet, a felsőoktatást, amely még okot adott némi reményre.) Ám Merkely tervei más irányt mutatnak.

Július 28-án, kedd este egy közleményt adott ki az MTI, miszerint „*sem az orvos- és egészségtudományi egyetemek vezetőinek, sem a fenntartató minisztériumnak nem szándéka egy közös orvosegyetem létrehozása*”, és visszautasítanak minden erre utaló álhírt.⁸ A dologban az az érdekes, hogy az „álhírt” éppen az egyik érintett, a szegedi egyetem július 22-én közzétett ama állásfoglalása szülte, amely „*kinyilvánítja, hogy oktatási, kutatási, társadalmi és nemzeti céljainak eléréséhez alapfeltételnek tekinti a jelenlegi multidiszciplináris egyetemi szervezet megőrzését*”, s amely állásfoglalást a rektor és a kancellár mellett az összes dékán aláírt.⁹ Mivel a haraszt zörgött, meg kellett találni, milyen irányokból fújta a szél. A híresztelésnek elsőként az egyik szegedi hírportál nézett utána és kiderítette, hogy Merkely terve szerint egy „nemzeti orvostudományi egyetemet” kellene létrehozni a létező három vidéki orvoskard, pontosabban a teljes orvos- és egészségügyi képzésüket az SE-hez csatolva.¹⁰ Ezt ugyan a szegedi rektor tagadta, de úgy hírlik, hasonló nyilatkozatot fogadott el a Debreceni Egyetem is, csak éppen nem tette közzé. A szegedi rektor az újságíró kérdésére cáfolta, hogy „az egyetem szervezeti rendje megváltozna”, de arról nem szólt, hogy akkor mi oka volt az állásfoglalás publikálásának.

A mostani közleménypárharc arra mindenesetre rávilágít, hogy nálunk a radikális változtatások előkészítése nem egyeztetésekkel és tárgyalásokkal történik, hanem olyan rapid döntésekkel (lásd Színház- és Filmművészeti Egyetem), amelyek meghozatala után kell fűhöz-fához szaladgálni, hátha, mint az erdei történetben a medve, a végén csak levesznek minket a listájukról. Országunkban ma újraéledhet a kremlinológia egy időre elfeledett tudománya, amely különböző jelekből következtetett arra, mi várható, illetve tulajdonképpen mi történt. Ez esetben például lehet, hogy nemcsak az egyetemek vezetői, de a helyi országgyűlési képviselők is bevetették magukat, hogy a központosításnak elejét vegyék, és a Palkovics-Merkely viadal egyik fordulója zárult csak le. A végeredmény kihirdetésére pedig még várjunk türelmesen.

Mindeközben mintegy a „fű alatt” megszületett hazánk második katolikus egyeteme, mégpedig a szegedi Gál Ferenc Főiskolának „alkalmazott tudományok egyetemévé” való átkeresztelésével.¹¹ Az elmúlt években a kormány jóvoltából egyre több állami főiskolát vagy kart, illetve képzést ajándékba kapott egykori teológiai főiskola ugyan büszkélkedhet néhány duális képzéssel, de az ATE-vel szemben támasztott másik feltételnek, a legalább 45 százaléknyi főállású fokozatos oktató alkalmazásának aligha felel meg. Vegyük észre, ugyanaz a folyamat zajlott le itt is, amit utoljára a kecskeméti (állami) pedagógiai karnak a Károli Református Egyetemhez csatolásakor láthattunk: nemhogy azok kezdeményezésére, de az oktatók-hallgatók vagy a helyi közösségek véleményének megkérdezése nélkül döntenek a fejük fölött. Ha nem vigyázunk, előbb-utóbb a Szegedi Tudományegyetem egyik-másik kara is azon kapja magát egy szeptember 1-i tanévnyitón, hogy már a Gál Ferenc Egyetem része lett. Igaz, akkor legalább ugyanúgy felújítják az épületeiket, ahogy az most Pesten történik a Magyar Rádió egykori székházának vagy a

józsefvárosi palotáknak a katolikus, illetve református egyetemnek adományozása előtt.

Búcsú az Akadémiától

Mire az *ÉS*-nek ez a száma az utcára kerül, addigra gyakorlatilag megtörtént az őrsváltás az MTA élén. Freund Tamás augusztus 1-től veszi át az elnöki posztot, Lovász László pedig végre újra hivatásának szentelheti idejét. A választások után tartott búcsúbeszéde, amely az MTA honlapján is megtalálható, sokáig emlékezetes marad.¹² Hadd idézzek belőle egy rá oly jellemző passzust, amely világosan mutatja vívódásait, kétségeit: *„Rám mindig úgy fognak emlékezni, mint arra az elnökre, akinek a mandátuma alatt az Akadémia elvesztette az intézethálózatát. És én magam sem tudok majd megszabadulni a nyomasztó, megválaszolatlan kérdésektől. Talán nem kellett volna a CEU mellett kiállni. Talán el kellett volna fogadni az ITM javaslatát, mely szerint a kutatóhálózat marad az Akadémiánál, csak a finanszírozása kerül át az ITM-hez. Talán le kellett volna mondani ekkor, akkor vagy amakkor. Talán élére kellett volna állni az akadémiai dolgozók tüntetéseinek. Nem tudom.”*

Lovásznak nem volt szüksége rá, hogy akadémiai elnök legyen, neki nem kellett ennek révén „rangot” kapnia a testülettől: szakmája világhírű tudósaként megvolt a maga renoméja. Valójában ő emelte az MTA rangját azzal, hogy elnöke lett. Lovász csak szolgálni akart, előnyöket nem várt, inkább áldozatot hozott, hiszen például éppen hivatali ideje alatt állított össze és nyert két tudóstársával egy nagy európai pályázatot. Mivel nem politikus alkat, helyzetfelméréseiben, döntéseiben hibázhatott, s ezzel, mint látjuk, tisztában is volt. Tudósként és tisztességes partnerként próbált egyeztetni olyan tárgyalófelekkel, akik ezt nem méltányolták, hogy udvariasan fejezzem ki magamat.

A választás hullámai azonban még nem ültek el. Az akadémia autonómiájának egyik legszókimondóbb híve a napokban bejelentette lemondását az MTA tagságáról, amire tudomásom szerint utoljára a rendszerváltás idején volt példa. Somogyi Péter pályája is rendkívüli: hazai tanulmányai után már 27 évesen a Wellcome Trust ösztöndíjasa lett Oxfordban, majd más külföldi ösztöndíjak után a brit Orvosi Kutatások Tanácsa 1985-ben felkérte, hogy társigazgatója és tudományos vezetője legyen egy újonnan felállított neuroanatómiai intézetnek. Oda hívta meg számos fiatal magyar tudós között Freund Tamást is, aki saját szavai szerint is nagyon sokat köszönhet neki. 2011-ben Buzsáki Györggyel hármashban kapták meg az igen tekintélyes *Brain Prize*-t annak első kitüntetettjeiként. Somogyi máig oxfordi professzor és a Royal Society mellett három további külföldi akadémia tagja. Freunddal azonban kapcsolata az utóbbi években elhidegült, főleg a hazai viszonyok megítélésében vallott eltérő nézeteik miatt.

Lemondását így indokolja: *„Sajnálom, hogy nem tudtam többet tenni Akadémiánknak a haladó világ tudományos közösségeihez való felzárkóztatása érdekében és ahhoz, hogy az MTA vállaljon nagyobb felelősséget a tudományban és oktatásban, melyre egyre nagyobb szükség lenne. Nem látok reményt arra, hogy azok a haladáshoz szükséges reformok, melyekért kiálltam, s amikben az eddigi vezetőségek nem léptek előre, mint pl. az anyagiak elosztásának és az elismeréseknek külső, független szakmai elbírálása, a félelemmentes szólásszabadság biztosítása, a vállalt szabályok betartása, az anakronisztikus általános tiszteletdíj kivezetése és a nők esélyegyenlőségének a biztosítása, a most megválasztott vezetőség alatt megtörténjenek.”*

Az elbúcsúztatott kutatóhálózat többletfinanszírozásáról már nemcsak rendeletek, de interjúk és tudósítások is jelennek meg, amelyek inkább homályosabbá, mint tisztábbá teszik a képet. Az biztos, hogy idén 11, jövőre meg 22 milliárdos költségvetési többlettámogatást kapnak, ami korábbi nagyvonalú számításaimmal szemben csupán 30 százalékos béremelést jelent, s ez éppen azonos az egyetemi szféra két évre széthúzott fizetésemelésével, de a rendeletnek ez a mondata félelmeket gerjesztett a dolgozóknál: *„A Kormány egyetért az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat bemutatott intézményi stratégiai irányelveivel, valamint a kutatóhelyek vonatkozásában a kutatási teljesítményt figyelembe vevő, feladatarányos forrásallokációs rendszer bevezetésének szükségességével, amely a bázisalapú*

finanszírozást váltja fel.”

Ebből többen arra következtettek, hogy megszűnik a főfoglalkozású kutatók bértömegének, valamint a közüzemi és épületfenntartási költségeknek eddig alapfinanszírozásnak nevezett garantált biztosítása. Én viszont úgy gondolom, hogy ez nem valószínű, csupán feladatcsoportokat fognak kijelölni, illetve bekérni az igazgatóktól, amire aztán allokálják a támogatásokat. Az biztos, hogy világos beszédre, sőt nyílt tárgyalásokra lenne szükség e tekintetben is, de a legtöbb, amire számítok, csak az, hogy a béremelésekkel lekenyerezik azokat is, akik még berzenkednek a közalkalmazotti státuszuk elvesztése miatt, mellette rámutatva, hogy bezzeg a kulturális szférában csak 6 százalékkal emeltek cserében, hogy elvették a közalkalmazotti foglalkoztatásuk előnyeit tőlük.

Hogy az új MTA-elnöknek sikerül-e elérnie, hogy legalább névlegesen visszatérjen a hálózat az MTA alá, az nyilván nem érveken, hanem az abszolutista köztársaság uralkodójának pillanatnyi szándékain múlik. Érvekre ugyanis legfeljebb csak a tudomány berkein belül van értelme támaszkodni.

1 https://mandiner.hu/cikk/20200710_sikerult_meghatározni_az_arpad_hazi_dns_t

2 <https://magyarnemzet.hu/belfold/sikerult-meghatározni-az-arpad-hazi-dns-t-8360391/>

3 A MAKI hivatalos idegen nyelvű nevei mellesleg az alábbi nyelvtanilag és/vagy tartalmilag helytelen formák, melyek érintőlegesen mutatják a „magas tudományos színvonalat” is: Institute of Hungarian Research, Institut de Recherche Hongrois, Forschungsinstitut für Hungarologie.

4 <https://www.nature.com/articles/s41431-020-0683-z>

5 <https://onkol.hu/kutato-osztalyok/>

6

<https://magyarnemzet.hu/belfold/baktriatol-a-karpat-medenceig-ujra-kell-ertelmezni-az-okori-irasokat-es-a-magyar-nepi-hagyomanyt-8424387/>

7 <https://www.valaszonline.hu/2020/04/27/kasler-miklos-merkely-bela-koronavirus-jarvanykezeles-hatter/>

8

https://mandiner.hu/cikk/20200728_cafolta_a_negy_tudomanyegyetem_hogy_kozos_orvosegyetemet_akarnanak_letrehozni

9 <https://u-szeged.hu/sztehirek/2020-julius/allasfoglalas-szegedi?objectParentFolderId=19396>

10

<https://szeged.hu/hirek/36065/szetveres-elott-a-szegedi-tudomanyegyetem-allasfoglalast-fogadott-el-az-szte-dekani-kollegiuma-arrol-amit-mindenki-termeszetesnek-vesz-az-egysegrol>

11 http://gff-szeged.hu/hirek-aktualitasok/hirek/gff_egyetem

12 <https://mta.hu/kozgyules2020/az-mta-193-kozgyulesenek-zaroesemenye-videon-110731> (a 43. perctől)